

**Oponentský posudok na habilitačnú prácu PhDr. Slávky Otčenášovej,
M.A., PhD.:**

Obrazy národných hrdinov v učebniciach dejepisu.

**Svätopluk, Štúr a Štefánik v čechoslovakistických, ľudáckych
a socialistických učebniciach dejepisu – metamorfózy ich prezentácií
v závislosti od dobových politických noriem a hodnôt.**

Predložená habilitačná práca sa venuje analýze československých a slovenských učebníc dejepisu pre základné a stredné školy z obdobia rokov 1918 – 1989. Z historického hľadiska ide vlastne o tri rozdielne obdobia: Obdobie prvej ČSR, obdobie Slovenského štátu a o obdobie bolševickej diktatúry v rokoch 1948 – 1989. Treba súhlasiť s dr. Otčenášovou, že obdobie tzv. druhej republiky ako aj obdobie rokov 1945 – 1948 (tzv. riadená demokracia) trvali príliš krátko na to, aby tam mohli vzniknúť nejaké nové koncepcie vyučovania dejepisu a nové učebnice. V čase tzv. druhej republiky sa ešte používali učebnice prvorepublikové. Po skončení druhej svetovej vojny sa síce začalo uvažovať o novej koncepcii, do obehu sa dostala aj dočasná učebnica (Petrenko-Hollý-Janega), ale ostatné učebnice, ktorých naratívy, ako uvádza autorka, v zásade „preberali vo veľkej miere rétoriku a interpretáciu minulosti rozšírenú v medzivojnovom období“ (s.28) skôr ako sa mohli v školách „usadiť“, stali sa v dôsledku februárového prevratu roku 1948 neaktuálnymi a boli prehlásené za nevyhovujúce, takže na vyučovanie dejepisu nemali prakticky nijaký dosah.

Súčasťou habilitačnej práce sú aj stručné hodnotenia učebníc ako celku, ale autorka sa zamerala predovšetkým na interpretáciu troch osobností slovenských dejín: kniežaťa Svätopluka, Ľudovíta Štúra a Milana Rastislava Štefánika. Nakoľko ide o osobnosti, ktoré patria do rozdielnych historických osobností, ale majú spoločné to, že ich interpretácia je úzko spätá s charakteristikou slovenského historického príbehu, výsledky analýzy majú výpovednú hodnotu nielen pokiaľ ide o tieto osobnosti, ale vyjadrujú sa aj celkovo k tomu, ako sa v daných obdobiach presadzovali rôzne koncepcie vyučovania dejepisu.

Je zaujímavé, že z vybratých troch historických období, ide , pokiaľ ide o spoločenský systém o jedno obdobie demokratické a o dva totalitné systémy. Možno, že by bolo z toho hľadiska užitočné analyzovať aj mechanizmy, ktoré boli uplatňované pri písaní a vydávaní učebníc v týchto troch obdobiach. V tomto smere boli aj rozdielne mechanizmy medzi prvou totalitou

v Slovenskom štáte a následne totalitou po roku 1948. Analýza týchto mechanizmov by mohla ukázať, že prístup k učebniciam dejepisu bol rozdielny v totalitnom systéme a v systéme demokratickom, aj keď vplyvy štátnej doktríny a ideológie pôsobili aj v období prvej ČSR. Obdobie komunistickej totality trvalo štyridsať rokov a totalitný režim sa počas tohto obdobia menil, totalita nebola rovnaká v 50-tých rokoch, v prvej polovici 60-tých rokov, v čase tzv. normalizácie, ale aj v druhej polovici 80-tých rokov za čias Gorbačovovej perestrojky. Tieto rozdielne fázy rovnako ovplyvnili aj odbornú historiografiu, ale tiež aj učebnice dejepisu.

Dr. Otčenášová venovala úvodné kapitoly svojej habilitačnej práce teoretickým otázkam a to jednak teoretickým východiskám práce, ale aj pojednaniu vzťahu historického hrdinu a historiografie a napokon analýze učebnice ako prameňu historického výskumu. V týchto teoretických kapitolách preukázala autorka veľmi dobrú znalosť literatúry, predovšetkým zahraničnej. Teoretická fundovanosť jej následne umožnila podať komplexne analýzu interpretácie troch vybraných osobností v učebniciach troch rôznych historických období. Možno, že by sa v teoretickom úvode mohlo objaviť aj krátke pojednanie o tom, čo je vlastne učebnica, aby sa dokumentovali základné charakteristiky tohto historiografického žánru. Pomohlo by to pochopiť niektoré závery práce. Autorka skúma učebnice v ich závislosti na spoločenskej situácii. Učebnice sú však vždy závislé aj na úrovni historického poznania. Aj v súvislosti s analyzovanými interpretáciami troch osobností to iste zohralo určitú úlohu. K teoretickej časti mám iba jednu menšiu pripomienku: Nie je celkom korektné pracovať s národom ako so sociálnou skupinou (s.10 a 11).

Ďalšie menšie a terminologické pripomienky:

Aj v názve práce sa objavil termín: čechoslovakistické učebnice. Z celého kontextu práce je zrejmé, že pod čechoslovakizmom myslí autorka koncepciu jednotného československého národa. V prvej republike to bola koncepcia politického národa. Zdôrazňovanie spoločných, či blízkych historických fenoménov nemusí vždy znamenať politickú jednotu vo všetkých historických obdobiach.

V práci použila autorka termín rakúsko-maďarské vyrovnanie. V slovenskej odbornej literatúre sa tento termín jeden čas používal. Analýza procesu vyrovnania však tento termín nepodporuje. Išlo o vyrovnanie štátne, nie národné(s.23).

Na s. 26 je tvrdenie, že slovenský nacionalizmus bol v medzivojnovom období prezentovaný autonomizmom nie je presné. Existoval v tom čase aj slovenský antiautonomistický nacionalizmus.

Po 14. marci 1939 nedošlo k procesu „poslovenčovania“ školstva, ale k jeho „poľudáčeniu“. Školstvo už slovenské bolo.

Na s.34 mala autorka na mysli zrejme časopisy Hlas a Prúdy, nie Čas.

Na s. 70 autorka tvrdí, že v niektorej (niektorých) učebniciach z obdobia komunizmu sa slovenské povstanie z roku 1848 vôbec nespomína. Bolo by dobre túto učebnicu, resp. učebnice citovať. Ja osobne som sa s takou učebnicou nestretol.

Na s.86 autorka uvádza., že F. Hrušovský v svojom diele podčiarkoval význam slovensko-amerických katolíkov. Nasledujúc i citát to však nedokumentuje. V Slovenskej lige mali veľký podiel aj slovenskí evanjelici.

Termín „buržoázny nacionalizmus“ sa začal používať v päťdesiatych rokoch na označenie úchylky v komunistickom hnutí. Prvá republika bola jednoducho „buržoázna“ (s.90).

Ako uzurpátorov na „nižšom stupni spoločenského vývoja označovala slovenská i československá historiografia iba Maďarov, nie Nemcov. (s.99).

Celkovo možno povedať, že habilitačná práca dr. Slávky Otčenášovej je napísaná na dobrej odbornej i štylistickej úrovni a spĺňa nároky kladené na habilitačnú prácu. Navrhujem túto prácu ako habilitačnú prácu prijať a PhDr. Slávke Otčenášovej, M.A., PhD. udeliť vedecko-pedagogický titul docent.

PhDr. Dušan Kováč, DrSc.